

جنگ جهانی دوم

جنگ جهانی دوم، دومین جنگ فراگیر (شهریور ۱۳۱۸-۱۳۲۴ / سپتامبر ۱۹۳۹- اوت ۱۹۴۵) که علاوه بر اروپا، در بخش‌های گسترده‌ای از قاره آسیا و آفریقا تأثیرات مخرب عمده‌ای برجای گذاشت و **کشورهای اسلامی**، از جمله **ایران**، را درگیر خود ساخت.

فهرست مندرجات

- ۱ - [علل اصلی جنگ](#)
 - ۱.۱ - [اشتباهات عهدنامه ورسای](#)
 - ۱.۲ - [ظهور هیتلر](#)
 - ۱.۳ - [تحریم ایتالیا](#)
 - ۱.۴ - [تضادهای داخلی](#)
 - ۱.۵ - [عدم تناسب مستعمرات قدرت‌ها](#)
- ۲ - [چگونگی جنگ](#)
- ۳ - [اولین نشانه‌های شکست متحدین](#)
- ۴ - [خونکشی هیتلر](#)
- ۵ - [ادامه جنگ در خاور دور](#)
- ۶ - [پایان جنگ](#)
- ۷ - [شمار تلفات و خسارات](#)
- ۸ - [پیامدها](#)
- ۹ - [فهرست منابع](#)
- ۱۰ - [پانویس](#)
- ۱۱ - [منبع](#)

علل اصلی جنگ

← اشتباهات عهدنامه ورسای

علل اصلی جنگ جهانی دوم عبارت بود از اشتباهات عهدنامه ورسای (۷ مه ۱۹۱۹ / ۵ [شعبان](#) ۱۳۳۷) که ظاهراً به [جنگ جهانی اول](#) پایان داد، پیامدهای [بحران اقتصادی](#) ۱۹۲۹/۱۳۰۸ ش، و از همه مهمتر رقابت سیاسی [فاشیسم](#) و [دموکراسی‌های غربی](#) و [مارکسیسم](#).
عامل اخیر چنان مؤثر بود که نبرد میان کشورهای درگیر، به شکل بی‌سابقه‌ای، عموم مردم را به قلمرو [جنگ](#) کشاند، به طوری که در پایان جنگ تعداد کشته شدگان نظامی و غیرنظامی تقریباً باهم برابری می‌کرد.
این جنگ، که بین دو بلوک متحدین (آلمان و ایتالیا و ژاپن) و متفقین (انگلیس و فرانسه و امریکا و شوروی) درگرفت، به لحاظ گستردگی جغرافیایی و قدرت تخریب منابع انسانی و طبیعی، بی‌همتا بوده است.

← ظهور هیتلر

وضع اسفبار زندگی مردم آلمان به دنبال شکست در جنگ جهانی اول و الزام دولت آلمان به پرداخت [غرامت جنگی](#) سنگین، ظهور آدولف هیتلر را که عامل اصلی شروع جنگ جهانی دوم بود، تسهیل نمود.
وی که شکست آلمان را نتیجه توطئه [یهودیان](#) و [کمونست‌ها](#) می‌دانست، نه تنها خواستار تجدید نظر در عهدنامه ورسای شد، بلکه با طرح [شعار](#) [پان ژرمنیسم](#) و با اعلام برتری کامل [نژاد ژرمن](#)، حق گسترش قلمرو آلمان تا سرزمین ملت‌های اسلاو در اروپای مرکزی و شرقی را مسلم انگاشت و [تبعیض نژادی](#) را اساس [جهان‌بینی](#) خود قرار داد و به همین شکل در صدد گسترش نفوذ خود در دیگر نقاط جهان برآمد.

← تحریم ایتالیا

از سوی دیگر جامعه ملل، ایتالیا را به سبب اشغال اتیوپی در ۱۳۱۴ ش/ ۱۹۳۵، **تحریم اقتصادی** کرد و این امر به ایجاد محور رُم- برلین در ۱۳۱۵ ش/ ۱۹۳۶ انجامید.

← تضادهای داخلی

تضادهای داخلی نظام‌های اجتماعی متفاوت که اساساً خصالتی اقتصادی داشتند، عامل تعیین کننده دیگری در بروز جنگ جهانی دوم بودند.

← عدم تناسب مستعمرات قدرت‌ها

پس از جنگ جهانی اول، بریتانیا، روسیه، فرانسه و ایالات متحده آمریکا، حدود ۷۸ میلیون کیلومتر مربع از **خاک کره زمین** (بیش از نیمی از خشکی‌های جهان) را در اختیار داشتند. در مقابل، سرزمین‌های متعلق به آلمان، ایتالیا و ژاپن مجموعاً به حدود ۲۶ میلیون کیلومتر مربع می‌رسید. این عدم تناسب وقتی چشمگیرتر می‌شود که مستعمره‌های بریتانیا و فرانسه را با متصرفات آلمان، ایتالیا و ژاپن مقایسه کنیم. کل جمعیت بریتانیا و فرانسه حدود ۹۰ میلیون نفر بود، در حالی که امپراتوری‌های این دو کشور یک سوم کره زمین را تشکیل می‌دادند. در مقایسه، آلمان و ایتالیا و ژاپن با ۱۸۰ میلیون نفر **جمعیت** (دو برابر جمعیت بریتانیا و فرانسه)، فقط یک بیستم سرزمین‌های بریتانیا و فرانسه را در اختیار داشتند. این تفاوت‌ها بین‌گرم چرایی عزم کشورهای کامیاب (بریتانیا، روسیه، فرانسه، ایالات متحده آمریکا) در حفظ مرزهای موجود و اجتناب آن‌ها از جنگ، و در عین حال دلیل تداوم ناکرسانی فزاینده آلمان، ایتالیا و ژاپن بود. این امر سه کشور اخیر را در طول بیست سال ترک **مخاصمه** (۱۹۱۹-۱۹۳۹)، به سوی توسعه ابزارهای جنگی کشاند و آن‌ها را به گسترش سرزمین‌هایشان، از طریق اعمال **زور** یا **تهدید** به اعمال زور، واداشت و سنتز مجویی‌های آن‌ها اسباب جنگ جهانی دوم را فراهم آورد.

چگونگی جنگ

تا زمانی‌که هیتلر، از طریق تجدیدنظر در عهدنامه ورسای، سرزمین‌های متعلق به آلمان را مطالبه می‌کرد، کشورهای غربی به خصوص انگلیس، به سیاست ترضیه‌خاطر و تسکین وی ادامه دادند، اما اشغال پراگ، پایتخت لهستان، به دست ارتش آلمان برای متفقین تحمل‌پذیر نبود. اتحاد جماهیر شوروی، که به قدرت مقاومت دولت‌های غربی در برابر آلمان اطمینان نداشت، ترجیح داد به آلمان نزدیک شود. پیمان عدم تعرض آلمان و شوروی در ۳۱ مرداد ۱۳۱۸/۲۳ اوت ۱۹۳۹، نگرانی هیتلر را از جنگ در دو **جبهه** زدود. [1] عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تاریخ روابط خارجی ایران از ابتدای دوران صفویه تا پایان جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۵۰۰)، ج ۱، ص ۳۸۳-۳۸۵، تهران ۱۳۵۵ ش. [2] احمد نقیبزاده، تحولات روابط بین‌الملل، ج ۱، ص ۱۶۷-۱۶۸، تهران ۱۳۷۲ ش. [3] احمد نقیبزاده، تحولات روابط بین‌الملل، ج ۱، ص ۱۷۸-۱۸۲، تهران ۱۳۷۲ ش.

در ۹ شهریور ۱۳۱۸/ اول سپتامبر ۱۹۳۹، ارتش آلمان به لهستان حمله برد و در ۳ سپتامبر انگلیس و فرانسه به رایش آلمان اعلام جنگ کردند. لهستان در کمتر از یک ماه از ارتش‌های آلمان و شوروی شکست خورد و زمینه برای حمله به دیگر مناطق فراهم آمد. در آغاز، آلمان و متحدانش در تمام جبهه‌های مغرب و مشرق اروپا و **خاورمیانه** و خاور دور به پیروزی‌های گسترده‌ای دست یافتند. پیروزی‌های اولیه و نیز هراس از خطر احتمالی جنگ شوروی با متحدین و کسب ثروت‌های کشاورزی و صنعتی بخش اروپایی شوروی که برای آلمان در جنگ طولانی‌اش با متفقین ضروری بود سبب شد که هیتلر به اتحاد جماهیر شوروی حمله کند و در آن‌جا به پیروزی‌های چشمگیری نایل شود. [4] تاریخ جنگ دوم جهانی: سپتامبر ۱۹۳۹- اوت ۱۹۴۵، تهران: اقبال، ج ۱، ص ۱۲۰-۱۲۲، ۱۳۲۷ ش. [5] گریگوری ابراموویچ دیورین، رازهای جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۸۱-۸۳، ترجمه کیخسرو کشاورزی، تهران ۱۳۵۶ ش.

اولین نشانه‌های شکست متحدین

از پاییز ۱۹۴۲/ ۱۳۲۱ ش، اوضاع تغییر کرد و اولین نشانه‌های شکست متحدین پدیدار شد. اشغال سرزمین‌های شوروی باعث اتحاد متفقین با این کشور شد و زمینه را برای تصرف سرزمین‌های از دست رفته فراهم نمود. در اواخر نوامبر ۱۹۴۲/ آبان ۱۳۲۱، ارتش سرخ شوروی در جبهه‌های مشرق، ضدمحمله گسترده خود را در حوضه ولگا در شمال و استالینگراد در جنوب آغاز کرد و تا ۲ فوریه ۱۹۴۳/ ۱۳ فوریه ۱۳۲۱، کلیه قوای آلمان را سرکوب نمود. ارتش سرخ شوروی، به رغم مقاومت‌های سرسختانه قوای آلمانی در سایر نقاط شوروی، به پیشروی ادامه داد و توانست همه سرزمین‌های تصرف شده را پس بگیرد. بدین ترتیب در اوایل ۱۹۴۳/ ۱۳۲۱ ش، دولت‌های محور، ابتکار عمل را در کلیه جبهه‌ها از دست داده بودند. [6] تاریخ جنگ دوم جهانی: سپتامبر ۱۹۳۹- اوت ۱۹۴۵، تهران: اقبال، ج ۱، ص ۱۳۲-۱۴۰، ۱۳۲۷ ش. [7] آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۲۴۹-۲۶۶، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.

پس از گردهمایی سران انگلیس و آمریکا و شوروی در اجلاس **تیران** (۷-۱۰ آذر ۱۳۲۲/ ۲۸ نوامبر- اول دسامبر ۱۹۴۳)، آمریکا و انگلیس مشغول تدارک حمله‌ای شدند که بزرگترین عملیات نظامی جنگ جهانی دوم به شمار می‌رفت. روس‌ها نیز در **بهار** ۱۹۴۴/ ۱۳۲۳ ش، هم‌زمان با حمله نیروهای مشترک آمریکا و انگلیس در شمال نورماندی، **تِهلمج** بزرگ خود را در حوضه دنیپر آغاز کردند و از آن‌جا به رومانی و بلغارستان و سپس آلمان حمله‌ور شدند. در جبهه غرب، سپاه مشترک آمریکا و انگلیس پس از پس گرفتن پاریس در ۲۵ اوت/ ۳ شهریور، به سوی مرزهای آلمان پیشروی کرد و به این ترتیب، از فوریه ۱۹۴۵/ بهمن ۱۳۲۳ از مشرق و مغرب به خاک آلمان هجوم بردند. [8] تاریخ جنگ دوم جهانی: سپتامبر ۱۹۳۹- اوت ۱۹۴۵، تهران: اقبال، ج ۱، ص ۱۹۲ به بعد، ۱۳۲۷ ش. [9] آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۳۱۱ به بعد، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.

خودکشی هیتلر

هیئت که از قرارگاه زیرزمینی خود در برلین تحت محاصره، نامیدانه به **مقاومت** ادامه می‌داد، وقتی خبر **مرگ** موسولینی را شنید، در ۳۰ آوریل ۱۹۴۵/۱۰ اردیبهشت ۱۳۲۴ **خونکشی** کرد و دولت جدید آلمان را دونیتس، فرمانده نیروی دریایی، در ایالت شلسویگ تشکیل داد و از متفقین تقاضای ترک محاصره کرد. در ۸ مه/ ۱۸ اردیبهشت، سند قطعی **تسلیم** بی‌قید و شرط آلمان در برلین امضا شد و بر اساس تصمیماتی که روزولت، استالین و چرچیل در اجلاس یالتا در فوریه ۱۹۴۵/۱۰ بهمن - اسفند ۱۳۲۴ گرفتند، این کشور به مناطق اشغالی تقسیم شد.

[۱۰] اتو اسکورزنی، جنگ ناشناخته: روایت یک آلمانی از جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۵۸۱-۵۸۳، ترجمه عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تهران ۱۳۷۴ ش.

[۱۱] آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۳۸۶، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.

ادامه جنگ در خاور دور

اما **جنگ** در خاور دور تا چند ماه دیگر ادامه داشت. ژاپن که هنوز اندونزی، هندوچین، بخش مهمی از خاک چین و تعداد زیادی از جزایر اقیانوس آرام را در اشغال داشت، با مقاومت سرسختانه خود، موجب ترس متفقین از ادامه جنگی طولانی شده بود. از همین رو، پس از مدتی، با این‌که ژاپن قبلاً شرایط **صلح** را از آمریکا پرسیده بود، آمریکا مسئولیت پرتاب دو بمب اتمی را بر شهرهای هیروشیما و ناگازاکی، (به ترتیب در ۶ و ۹ اوت ۱۹۴۵/۱۵ و ۱۸ مرداد ۱۳۲۴) پذیرفت و به این ترتیب سند تسلیم بی‌قید و شرط نیروهای مسلح ژاپن در ۲ سپتامبر/ ۱۱ شهریور همان سال بر عرشه رزمناو امریکایی میسوری به امضا رسید و جنگ کاملاً خاتمه یافت.

[۱۲] آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۳۹۴-۴۰۰، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.

[۱۳] اتو اسکورزنی، جنگ ناشناخته: روایت یک آلمانی از جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۲۲۶، ترجمه عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تهران ۱۳۷۴ ش.

پایان جنگ

پس از پایان جنگ، قدرت‌های پیروز در اجلاس‌های یالتا و پوتسدام در مورد پیامدها و دستاوردهای جنگ و به خصوص تقسیم جهان به توافق رسیدند. در اجلاس یالتا سه قدرت پیروز جنگ در باره موضوعات مهمی توافق کردند که عبارت بود از اشغال آلمان و غرامت پرداختن این کشور، مسائل مربوط به خاور دور، موضوع تنگه‌های بوسفور و داردانل، ایجاد **سازمان ملل**، سرنوشت لهستان، سرنوشت مستعمرات و موضوع قیمومت سازمان ملل متحد، مسئله **ایران** و تخلیه آن از قوای متفقین و بالاخره همکاری شوروی و آمریکا در حمله به ژاپن.

[۱۴] مسعود انصاری، تشنجلت سیاسی پس از جنگ دوم جهانی، ج ۱، ص ۲۸-۳۰، (تهران ۱۳۵۳ ش).

در اجلاس پوتسدام نیز، که آخرین ملاقات سران سه قدرت پیروز جنگ بود، آن‌ها در این موارد به توافق رسیدند: خلع سلاح و نازی‌زدایی در آلمان و متعاقب آن ایجاد نظامی غیر متمرکز و دموکراتیک در آنجا و همچنین بستن **قرارداد صلح** با افسار آلمان، یعنی رومانی و بلغارستان و مجارستان و فنلاند.

[۱۵] احمد نقیب‌زاده، تحولات روابط بین‌الملل، ج ۱، ص ۱۹۳-۱۹۵، تهران ۱۳۷۲ ش.

شمار تلفات و خسارات

شمار تلفات جنگ جهانی دوم در منابع متفاوت برآورد شده است. بر پایه یکی از این برآوردها، تلفات نظامی این جنگ بیش از ۲۳ میلیون تن و تلفات غیرنظامی آن بیش از ۲۶ میلیون تن بوده است. در مورد میزان خسارات مالی و هزینه‌هایی که طرفین درگیر متحمل شده‌اند نیز اطلاع دقیقی در دست نیست. با این حال، این جنگ از لحاظ هزینه به جنگ چهار تریلیون دلاری و از لحاظ تلفات انسانی به جنگی با تلفات چهل میلیون تن نیز موسوم شده است (برای جزئیات به این منبع رجوع کنید).

[۱۶] آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۴۰۲-۴۰۱، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.

پیامدها

جنگ جهانی دوم بر سراسر جهان و نیز **جهان اسلام** تأثیرات گسترده‌ای داشت که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: فروپاشی نظام چند قطبی و شکل‌گیری نظام دو قطبی شرق و غرب به رهبری شوروی و آمریکا، رنگ باختن نفوذ قدرت‌های اروپایی مانند انگلیس، فرانسه، ایتالیا و آلمان در سیاست‌های بین‌المللی، شروع **جنگ سرد** به عنوان صحنه رقابت دو بلوک در قالب اتحادیه‌ها و بیمن‌های خاص، تحریک **جنبش‌های ضداستعماری** و متعاقب آن استقلال مستعمرات و ایجاد چند **کشور** جدید.

فهرست منابع

- (۱) مسعود انصاری، تشنجلت سیاسی پس از جنگ دوم جهانی، (تهران ۱۳۵۳ ش).
- (۲) اتو اسکورزنی، جنگ ناشناخته: روایت یک آلمانی از جنگ جهانی دوم، ترجمه عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تهران ۱۳۷۴ ش.
- (۳) تاریخ جنگ دوم جهانی: سپتامبر ۱۹۳۹- اوت ۱۹۴۵، تهران: اقبال، ۱۳۲۷ ش.
- (۴) آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.
- (۵) گریگوری ابراموویچ دیورین، رازهای جنگ جهانی دوم، ترجمه کیخسرو کشاورزی، تهران ۱۳۵۶ ش.

- (۶) پیردو سونارکلان، یالتا، ترجمه سیروس سعیدی، تهران ۱۳۶۸ ش.
(۷) عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تاریخ روابط خارجی ایران از ابتدای دوران صفویه تا پایان جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۵۰۰)، تهران ۱۳۵۵ ش.
(۸) احمد نقیبزاده، تحولات روابط بین‌الملل، تهران ۱۳۷۲ ش.

پانویس

۱. [↑](#) عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تاریخ روابط خارجی ایران از ابتدای دوران صفویه تا پایان جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۵۰۰)، ج ۱، ص ۳۸۳-۳۸۵، تهران ۱۳۵۵ ش.
۲. [↑](#) احمد نقیبزاده، تحولات روابط بین‌الملل، ج ۱، ص ۱۶۷-۱۶۸، تهران ۱۳۷۲ ش.
۳. [↑](#) احمد نقیبزاده، تحولات روابط بین‌الملل، ج ۱، ص ۱۷۸-۱۸۲، تهران ۱۳۷۲ ش.
۴. [↑](#) تاریخ جنگ دوم جهانی: سپتامبر ۱۹۳۹- اوت ۱۹۴۵، تهران: اقبال، ج ۱، ص ۱۲۰-۱۲۲، ۱۳۲۷ ش.
۵. [↑](#) گریگوری ابراموویچ دیورین، رازهای جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۸۱-۸۳، ترجمه کیخسرو کشاورزی، تهران ۱۳۵۶ ش.
۶. [↑](#) تاریخ جنگ دوم جهانی: سپتامبر ۱۹۳۹- اوت ۱۹۴۵، تهران: اقبال، ج ۱، ص ۱۳۲-۱۴۰، ۱۳۲۷ ش.
۷. [↑](#) آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۲۴۹-۲۶۶، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.
۸. [↑](#) تاریخ جنگ دوم جهانی: سپتامبر ۱۹۳۹- اوت ۱۹۴۵، تهران: اقبال، ج ۱، ص ۱۹۲ به بعد، ۱۳۲۷ ش.
۹. [↑](#) آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۳۱۱ به بعد، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.
۱۰. [↑](#) اتو اسکورزنی، جنگ ناشناخته: روایت یک آلمانی از جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۵۸۱-۵۸۳، ترجمه عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تهران ۱۳۷۴ ش.
۱۱. [↑](#) آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۳۸۶، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.
۱۲. [↑](#) آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۳۹۴-۴۰۰، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.
۱۳. [↑](#) اتو اسکورزنی، جنگ ناشناخته: روایت یک آلمانی از جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۲۲۶، ترجمه عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تهران ۱۳۷۴ ش.
۱۴. [↑](#) مسعود انصاری، تشنجلت سیاسی پس از جنگ دوم جهانی، ج ۱، ص ۲۸-۳۰، (تهران ۱۳۵۳ ش).
۱۵. [↑](#) احمد نقیبزاده، تحولات روابط بین‌الملل، ج ۱، ص ۱۹۳-۱۹۵، تهران ۱۳۷۲ ش.
۱۶. [↑](#) آلن جان پرسیوال تیلور، جنگ جهانی دوم، ج ۱، ص ۴۰۱-۴۰۲، ترجمه بهرام فرداد امینی، تهران ۱۳۷۴ ش.

منبع

[دانشنامه جهان اسلام، بنیاد دائرة المعارف اسلامی، برگرفته از مقاله «جنگ جهانی دوم»، شماره ۵۰۹۹.](#)

رده‌های این صفحه: [تاریخ آلمان](#) | [تاریخ شوروی](#) | [تاریخ معاصر](#) | [جنگ جهانی دوم](#)